

मराठी भाषा, जागतिकीकरण व भारतीय अर्थव्यवस्था

प्रा. डॉ. ई. जा. तांबोळी

एस. एस. ए. आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज, सोलापूर.

प्रस्तावना :

विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेमुळे जगातील आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक आणि सांस्कृतिक क्षेत्रांमध्ये मोठे बदल घडून आले. भारताने १९९१ मध्ये उदारीकरण, खाजगीकरण आणि जागतिकीकरण (LPG) ही आर्थिक धोरणे स्वीकारल्यानंतर भारतीय अर्थव्यवस्था जागतिक बाजारपेठेशी जोडली गेली. या बदलांचा परिणाम उद्योग, व्यापार, शिक्षण, माहिती-तंत्रज्ञान आणि रोजगाराबरोबरच भारतीय भाषांवर, विशेषतः मराठी भाषेवरही झाला. त्यामुळे जागतिकीकरण, भारतीय अर्थव्यवस्था आणि मराठी भाषा यांचा परस्परसंबंध अभ्यासणे आवश्यक ठरते.

जागतिकीकरणाची संकल्पना :

देशाच्या राजकीय सीमांपलीकडे व्यापार, उद्योग, सेवा, भांडवल, तंत्रज्ञान आणि माहिती यांचा मुक्त प्रवाह म्हणजे जागतिकीकरण होय. या प्रक्रियेत बहुराष्ट्रीय कंपन्या परकीय गुंतवणूक, आधुनिक तंत्रज्ञान आणि आंतरराष्ट्रीय व्यापार यांना प्रोत्साहन दिले जाते. जागतिकीकरणामुळे देशांमधील आर्थिक संबंध अधिक दृढ होतात आणि विकासाला गती मिळते.

भारतीय अर्थव्यवस्थेवर जागतिकीकरणाचा प्रभाव :

१९९१ नंतर भारतात अनेक आर्थिक सुधारणा झाल्या. परकीय गुंतवणुकीला प्रोत्साहन मिळाले उद्योगधंद्यांमध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर वाढला, माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्राचा झपाट्याने विकास झाला आणि भारताची जागतिक बाजारपेठेत स्पर्धात्मक क्षमता वाढली. ग्राहकांना विविध दर्जेदार वस्तू उपलब्ध झाल्या तसेच निर्यात-आयात व्यापारात वाढ झाली. याचबरोबर काही नकारात्मक परिणामही दिसून आले. लघु उद्योगांना बहुराष्ट्रीय कंपन्यांच्या स्पर्धेला सामोरे जावे लागले. शेती

क्षेत्रावर जागतिक बाजारपेठेतील चढ-उतारांचा परिणाम झाला. आधुनिक यंत्रसामग्रीमुळे काही पारंपरिक रोजगार कमी झाले आणि आर्थिक विषमता वाढल्याचीही भावना निर्माण झाली.

जागतिकीकरणाचा मराठी भाषेवर परिणाम :

जागतिकीकरणामुळे इंग्रजी भाषेचे महत्त्व मोठ्या प्रमाणात वाढले. शिक्षण, उद्योग, माहिती-तंत्रज्ञान, व्यवसाय आणि प्रशासन या क्षेत्रांत इंग्रजीचा वापर वाढल्याने मराठी भाषेसमोर नवीन आव्हाने निर्माण झाली. अनेक मराठी शब्दांच्या जागी इंग्रजी शब्दांचा वापर वाढू लागला. त्यामुळे भाषेची शुद्धता आणि अभिव्यक्तीवर परिणाम होत असल्याचे दिसून येते. तथापि, जागतिकीकरणामुळे मराठी भाषेला नवीन संधीदेखील उपलब्ध झाल्या. इंटरनेट, संगणक, मोबाईल, सामाजिक माध्यमे, ई-पुस्तके, ऑनलाइन शिक्षण आणि डिजिटल पत्रकारिता यांमुळे मराठी भाषेचा प्रसार अधिक व्यापक झाला. मराठी साहित्य, संशोधन, वृत्तपत्रे आणि सांस्कृतिक वारसा जगभरातील मराठी भाषिकांपर्यंत सहज पोहोचू लागला.

मराठी भाषा आणि आर्थिक विकास :

कोणत्याही राज्याच्या आर्थिक विकासात मातृभाषेचे महत्त्व अनन्यसाधारण असते. उद्योग बँकिंग, कृषी, पर्यटन, ई-व्यवहार आणि शासकीय योजनांची माहिती मराठीत उपलब्ध झाल्यास सामान्य नागरिकांचा सहभाग वाढतो. कौशल्य विकास, व्यावसायिक शिक्षण आणि उद्योजकतेसाठी मराठी भाषेचा प्रभावी वापर केल्यास आर्थिक विकास अधिक सर्वसमावेशक होऊ शकतो.

आव्हाने :

- १) इंग्रजी भाषेचे वाढते वर्चस्व.
- २) मराठीतील तांत्रिक व वैज्ञानिक साहित्याची कमतरता.
- ३) शिक्षण आणि उद्योग क्षेत्रात मराठीचा मर्यादित वापर.
- ४) जागतिक स्पर्धेत स्थानिक उद्योगांवरील दबाव.
- ५) ग्रामीण भागात डिजिटल साक्षरतेचा अभाव.

उपाययोजना :

- १) उच्च शिक्षणासाठी दर्जेदार मराठी संदर्भग्रंथ उपलब्ध करणे.
- २) विज्ञान, तंत्रज्ञान आणि अर्थशास्त्रातील साहित्याचे मराठीत भाषांतर करणे.
- ३) ई-गव्हर्नन्स आणि डिजिटल सेवांमध्ये मराठीचा प्रभावी वापर वाढविणे.
- ४) स्थानिक उद्योग व उद्योजकांना प्रोत्साहन देणे.
- ५) मराठी भाषेच्या संशोधन, साहित्यनिर्मिती आणि डिजिटल माध्यमांना प्रोत्साहन देणे.

निष्कर्ष :

जागतिकीकरण ही आधुनिक अर्थव्यवस्थेची अपरिहार्य प्रक्रिया आहे. यामुळे भारतीय अर्थव्यवस्थेला विकासाची नवी दिशा मिळाली असली, तरी त्याचे परिणाम सर्व क्षेत्रांवर समान स्वरूपाचे झालेले नाहीत. मराठी भाषेसमोर काही आव्हाने निर्माण झाली असली तरी डिजिटल युगामुळे तिच्यासाठी नवीन संधीही उपलब्ध झाल्या आहेत. आर्थिक प्रगती साधताना मातृभाषेचे जतन, संवर्धन आणि आधुनिक तंत्रज्ञानाशी तिची सांगड घालणे ही काळाची गरज आहे. जागतिक स्पर्धेत टिकून राहण्यासाठी भारतीय अर्थव्यवस्थेबरोबरच मराठी भाषेचाही विकास होणे आवश्यक आहे. विकास आणि सांस्कृतिक अस्मिता यांचा समतोल राखणे हेच जागतिकीकरणाच्या यशाचे खरे मापदंड ठरेल.

संदर्भ सूची :

- १) सी. प. खेर – जागतिकीकरण : आशय व समस्या.
- २) भारत सरकार – १९९१ चे नवीन आर्थिक धोरण.
- ३) विविध अर्थशास्त्र व मराठी भाषा विषयक संदर्भग्रंथ.
- ४) भारत सरकार. (२०२३). आर्थिक सर्वेक्षण २०२२-२३. अर्थ मंत्रालय, भारत सरकार.
- ५) नीती आयोग. (२०२३). राष्ट्रीय बहुआयामी दारिद्र्य निर्देशांक : प्रगती अहवाल २०२३. भारत सरकार.
- ६) भारतीय रिझर्व्ह बँक. (२०२४). वार्षिक अहवाल २०२३-२४. भारतीय रिझर्व्ह बँक.
- ७) संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम (UNDP). (२०२४). मानवी विकास अहवाल २०२३/२४. संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम.
- ८) जागतिक बँक. (२०२४). जागतिक विकास निर्देशक २०२४. जागतिक बँक.
- ९) वर्ल्ड इकॉनॉमिक फोरम. (२०२४). जागतिक स्पर्धात्मकता अहवाल २०२४. वर्ल्ड इकॉनॉमिक फोरम.
- १०) सांख्यिकी व कार्यक्रम अंमलबजावणी मंत्रालय, भारत सरकार. (२०२४). राष्ट्रीय सांख्यिकी कार्यालयाचे अहवाल. भारत सरकार.